

րի երբ »երկն չորս Գանձ հրատարակել « Գերագոյն » բառով սկսողներէն՝ այն առանձն ոչ Հայկազեան Բաղդիբը և ոչ Բարդէն Վ. պիտի չկարծէին թէ՛ Գանձ կոչումը Բարդիբնու « Անձինք » բառին նման ծագած է: Գանձ բառը այնքան էրք նշանակութիւն ունի՝ որ Գրիգոր Գանձասաց մը (բառ փարեզեան 50 թ. Տաղարանի) « Գերահրաշ » ցնծութեամբ բերկրեալ « Քարոզին տան սկզբնատառերը յօղել կու տայ « Գրիգորի Գանձ », փոխանակ « Գրիգորի երբ » ի, ինչպէս բրած է մուսերուն մէջ: Գարձեալ ժԻ գարու մէջ ալ Գանձն կայ երգել իմաստով:

Ն. Ենորհալին առաջ այդ Գանձ կոչում « Քարոզ » ներք ալ ձեւով մուս գրած չէին Հայ եկեղեցւոյ մէջ. և Ենորհալին իսկ իր գանձերը շարադրեց Քարոզ անուան սակ. այդ պատճառաւ Փարիզի յիշեալ թ. 50 Չեռագրը՝ միշտ ՔԱՐՈԶ խորագրի կը գին Գանձերու վրայ. և ինչպէս շեշտած եմ Հանգիսիս Դեկտ. 1 թուոյն մէջ՝ այդ Չեռագրին գրիչը (ժԻ գարու կիսուն) երբ հարկ կ'ըլլայ իմ Գանձին վրայ իրակ սա ծանօթութիւնը գինը՝ կը գրէ « ՔԱՐՈԶ Երեւման սուրբ Խաչին (Այս Գանձս այլ վրայ է, միջ երեւման գրաք, գի մէկ մի շարագ կայ) »: Բա՛կազդի մէջ անուամբը գրչինն է. բսել է արդէն Քարոզներու Գանձ կոչումը սկսած էր: Այս է բսելիքս որ Գանձ բառը եկեղեցական երգերու արուած՝ կիրիկեան շրջանին մէջ արիւնցած բառ մ'է՛ երգ իմաստով, և ոչ թէ՛ Գանձ բառով սկսող Քարոզներու փոխաբերական իմաստով գործածուած: կիրիկեան շրջանին մէջ մենք լատին եկեղեցիէն շատ բան փոխ առած ենք, Պատարագի վերջին Աւետարանէն սկսեալ մինչեւ Մեծ Պահոց սե: վարագոյրը: Այսպէս ալ կարծեմ Գանձը նոյն լատիններէն մտած է՝ որոնք իրենց Ժամասացութեան մէջ ունին *Cantium* կոչմամբ երգին, մեր Գանձներուն օճով գրուած:

Բարդէն Վ.ի գանձի համեմատութիւնը պարսկերէն խսունե = խսնգի = խսնգ բառերուն հետ՝ ես շատ հաւանական պիտի չամարէի, եթէ Գանձ բառը երգ իմաստով՝ կիրիկեան շրջանէն առաջ գործածուած ըլլար:

Հ. Մ. ՊԱՏՈՒԵԱՆ

ԵՐԿՈՒ ԻՍՈՒԲ ԵՒ ՀԱՐՅՈՒՆԵՔ ԵՐ

ԱՍՒ ՄԵՆԱՐԳՈՑ ԲԱԲԳԻՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏ

Բանասիրաց ծանօթ է այն փորձիկ, (մանուակը թէ փոր նիւթին համեմատութեամբ՝ մեկկակ) վիճարանութիւնը որ սեղի ունեցաւ զերջերս ընդ մէջ Մեծարդ Քարգէն Մ. Վարդ. կիւղեւերանի և Մեծապ. Ռ. Էֆ. Պերզեւանի՝ ժխտողական է, չը, չի, ոչ մանկիկերուն վրայօք:

Բացմակդը՝ որ միանգամէն աւելի առիթ ունեցեր է այդ փորձիկի վէճի նիւթին վրայօք զբողոքելու՝ իւր անցելոյն մէջ (1897, էջ 180, 237, 280, 281, 437, առանց յիշելու զես հասցոյն տարիներու մէջ գրուածները), անշուշտ բնաւ միջամուս պիտի չըլլար վերոյիշեալ բանասիրաց այդ վիճին, (որովհետեւ նոր բսելիք մը չուներ), եթէ Մեծարդ. Բարդէն վարագրած չափովէ գինը ըլլայի հետեւեալ սուղերուն համաձայն բացատրութիւն մը առաւ. « Թէ՛ շատեր յի կ'գրեն Ս.Շմ. Կեր. Էջ. Գ. « զեմի մէջ, ստոյգ է այս: Վ ինննայի Միխայիլեանց « պէտք է հետեւէին Այսրենանի, և իրաւի կը հետեւին: « Վ Ենեպիկի Միխայիլ. Շայրերն ալ կ'գրեն. բայց Ս. Ղազարի մէջ արդէ հայերն իմբորնակութիւնը զես վերէ « նակաւ չէ եղած, ինչպէս եղած է Վ ինննայոց ցով »: (Այս. թ. 50, էջ 1210):

Կա՛նք իւր փակագծի մէջ՝ դեռողութիւն մը: Վերոյգրեալ սուղերուն մէջ եղած իրաւի բարբ՝ մենք ստոյգօք զմեր երգ, ոչ թէ այդ բառին նշանակութիւնը շեշտելու նպատակով, ալ միայն հարցնելու թէ արիւնքս է արեցեց զբարբ յիշառի, յիշառուն ձեւին՝ աշխարհարարի մէջ իրաւի կերպարանափոխութիւնը՝ Սկզբնական յնախգիրը՝ յայտնի է որ այդ նույնի կերտուած բառին մէջ սեղոս կապարակութիւն ունի վերջին ի սառնի հետ (զարբարի մը): այնպէս որ աշխարհարարի վերածելու առնին՝ հարկ է նաեւ այդ ի գիրն ալ յարաւել, որով կը մտայ իրաւ (և իրաւ կը հետեւին):

Մենք գո՛հին արարք որ կը նկատենք Մեծ. Վ ինննայի Մն. շարք միօրինակութիւնը ըլլալ լեզուի շարադրանութեան մէջ, ըլլալ ուղղագրական կանոնաց մէջ. իրականութիւն մը՝ որ ցոյց կու տայ թէ գործնականապէս կրցեր են Մեծ. Վ ինննական Միխայիլեանց մէջերոնին հասարակաց համոզում մը զոյսցեցել և ամէնքն ալ մի և նոյն դրութեան հետեւի:

Գա՛րով Վ Ենեպիկի Միխայիլեանցս մասին եղած բացատրութեան, թէ « Ս. Ղազարի մէջ արդէ հայերնի միօրինակութիւնը զես վերջնական չէ եղած » է, կը հաստատենք՝ որ ստոյգ է նաեւ այդ դիտողութիւնը, և բսել է թէ Ս. Ղազարի մէջ նշանակական կործանաց ցարդարանութեան մէջ՝ չէ ուղղած միջեւ հիմայ սահմանագիծ մը գին, և պահանջել որ գրեն կարծիքներն՝ միակերպութիւն պահելու սիրոյն համար: — Միակերպութիւնը, ինչպէս վերեւ բսելք, ինչքորն շատ յարգելի բան է նաեւ ուսումնական ինչոց մէջ, քայց ոչինչ նուազ յարգելի է նաեւ զանգուրթիւն չպահանջել և « յիւրկայս պատուութիւն » սկզբունքին զորոպիսութիւնը, քանի որ այս՝ Քոստի մը հետեւանք յի տար: Ան այս է պատճառն որ Վ Ենեպիկի Միխայիլեանիներու հասարակութեանց և մասնաւոր Բացմակդի մէջ միօրինակութիւն չի պահուիր ուղղագրական և տառադարձական օրէնքի, քանի որ այդ ինչոց մասին Ս. Ղազարը Շայրերուն համար վերջին խոսքն և պարտասրիչ վճիռ արուած չէ Վ անքիս Ուսումնական Ժողովքէն և Հայկական Ճեմարանիս Հաստատութիւնէն:

Այսքան՝ Լոյսի վերոյիշեալ սուղերուն՝ բացայայտու

Քեան համար. — Ընենք խորագրին մէջ խոստացուած հարցմունքնիս ալ :

1. Կիպտոսեոց՝ որ Մեծ. Բարզէն վարդապետ հարկ մը չի տեսնէր Այոթնմանի յի բացասականին համար սուսած մեկնութիւնը՝ իբրև այդ ինչորոյն համար վերջին խօսք և իբր վճիռ ընդունելու :

2. Կիպտոսեոց՝ որ ինքն՝ ստանց հակառակելու յի գործածողներուն, իբր յիշատակած է — յՄ — յի չէ — (ոյ)՝ ձեռնորու մէջ կը նախնորէ չ մեք, և ամեն պարագայի մէջ միայն գայն կը գործածէ, վարդապետեոց որ վերջույն շնայ ամեն ձեռներ ալ ճիշդ միայն յարութիւնն ու նին :

3. Կիպտոսեոց՝ որ նա այդ իբր գործածած է (չը) բաց ցասականին մէջ ալ (փոխանակ յի ձեռին)՝ կ'ընդունի՝ որ բայ մը (հակաճիւր) ծածկուած կայ, այնպէս որ յի՝ ժողու վերջանալ բերին մէջ փոխուելը եղբ, և յի, ուստի պարզապէս ժխտողական մասնիկ մը չէ :

Պիտի հարցքնենք. — Արեւին ինչպէս պիտի կարենանք գրութեան մէջ (ընդունելով՝ որ ճիշտն մէջ դիտուալ յի ստով կը գտնուանին) տարբերել իբրքմէ ՍՃն. Կերկ. Գ. դէմքը՝ Ստոր. Գ. դէմքնն :

— Արդէն ստոր պատասխանը սուսած եմ, պիտի բռէ Մեծ. Բարզէն վարդապետ. — Երև և երև տարբերութիւնը պակաս է ցոյց տալու. սակաճուած խարթ. միայն թէ իմաստ ունենալու է՝ կրտսանընդազուցուց պէս և հնչուած և հնչանալ հետ համարը չընեն, այլ հնչել այն պէս՝ ինչպէս կը հնչեն՝ որինակ ինն՝ ՄՃնցիք, և այլն :

— Բայց ներքեցը որ խօսքերնից կ'ընդհատենք. որովհետեւ համարիտ ենք ձեզի հետ՝ թէ յսիրին և յսիրին իսկապէս երկու տարբեր ձեռներ են, հետեւաբար կրնան տարբերութիւն ցոյց տալ ՍՃն. Կերկ. Գ. դէմքին և Ստոր. Գ. դէմքին մէջ. սակայն ինչպիսիք միայն կը վերջացող բայերուն միայն չէ, այլ նաեւ այ վերջացողներուն վրայ : Մենք ձեր գրութիւններն մէջ չգտանք թէ այս վերջիններն արդեօք ինչպէս պիտի տարբերին գրութեամբ իբրքմէ՝ վերջույնիս երկու տարբեր դէմքերուն մէջ (որքե՛նակ համար՝ ինչ գտնուանութիւն ձեռի՝ պիտի ցանցը զոք հետեւեալ խօսքերուն և կամ անոնց նմաններուն մէջ, գրելով համաձայն ձեր ուղղագրութեան :

Եթէ յար՝ բռն է որ կամ չունի գուռ :

Եթէ յար՝ պիտի բռնէրք թէ գառն կամք չունէր :

Եթէ յար՝ բռնի տուք :
Եթէ յար՝ բռնի կը կորզէնք :

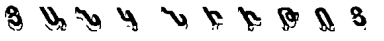
Չնաւատար մեզի՝ որ կրնանք դէմ դնել :
Չնաւատար մեզի՝ բռնէրք չունէնք. և այլն, և այլն :

Այսպիսի և նման պարզայայտ մէջ, Մեծ. Բարզէն վարդապետ, ձեռներ նոյն են, հնչունները համազօր, տեղի չունի է և է տասնից հնչման և ձեռնոր զանազանութիւնը, որուն ապահովեցած կը վերջացած բայերուն մէջ... Եւ հետեւաբար զոք ալ անկեղծօրէն մեզի հետ և նաեւ չը. էթ. Աստուարի հետ՝ պէտք է « պարզապէս չ ձեռնոր գործածութիւնը փոխուել, որ Ասմ. Կերկայի և Ստոր. Անկ. Իշ. Գ. դէմքերը իբրբու հետ շփոթուի » կրնան. (1 յոյ. թ. 50), ել 121), Բ սիւնակ) :

Ահարող պիտի ըլլայ տարակիւ՝ թէ իմաստին ամբողջութիւնը արդէն ցոյց կու տայ թէ այդ ձեռներն որը ՍՃն. կերկ կը ցոյցն է որը Ստորապատասխան. — Եւ ինչու գտնուանելու գործը դժուարացնեն, ցանի որ գրեթէ համաձայնութիւն մը զոյացած է արդէն գործնականին մէջ ՍՃն. կերկը յի—ով Ստորապատասխանը տարբերելու :

Բայց զոք չէք ուզեր տեղի տալ և հետեւել Այսրենանի և Ընկ. Բարզէն և յի գործածել (որուն դէմ կարծիս հակակրօթեան պէս բան մը կը ցոյցնէր), այլ կը վերագրուէք ստանց ի տալին ձեռ մը : Ըսելիք չունինք. ճաշակի կամ սկանչի ինչպիսիք է. միայն թէ կ'առաջարկենք ու կը փոփոխենք որ ի սէր քերականական պարզութեան՝ ՍՃնմանական կերպին մէջ չը գրէրք և Ստորապատասխանին մէջ պարզապէս չ, և մասնաւոր լաւագոյն պիտի բռնէրք եթէ չըրին վրան շնայ մ'ալ դնէրք, և կամ գէթ չ տառը ՍՃնմանականին մէջ միշտ մտակալ կտոմ մը չէ՝՝ նշանակէրք. որով գործնականին մէջ չփոքր ման վախի տեղի տուած պիտի չըլլայք, իսկ տեսականին մէջ ալ բնու գայձակողութեան պէս բան մը պատճառած պիտի չըլլայք՝ իբրև թէ ինքզինքնից կեթարկելու վտանգի մէջ կը դնէրք՝ Այսրենանի և Ընկերութեան կարծիքին կամ վճարին :

Հ. Ա. ՏՐՈՒՆԵԱՆ

ԽՐԱԿԱԳՐԱԿԱՆ

ՏՐՈՒՆԵԱՆ Հ. Ա. — Աշխատութեան իրաւունքները.	49
ՀԱՅՅԱԿԱԿԱՆ ՃԵՄԱՐԱՆ (Քաղղուածք).	
ՍԱՀԱԿԱԿԱՆ Հ. Կ. Ց. — Հայագրի անձանքի մնացած ճիշդեանները.	53
ԱՆԴՐԻԿԱԿԱՆ Հ. Ն. — Քննութիւն մը Երիտարու վրայ.	56
ԱՍՏՈՐԵԱՆ Հ. Յ. — Իրիշէի Պատմութեան նուրային հասակագործները.	59
ՍԱՀԱԿԱԿԱՆ Հ. Կ. Ց. — Աղղագրական տեղեկութիւնը Հայոց վրայ ստոր պատմաց ցով.	64
ՊՈՏՈՐԵԱՆ Հ. Մ. — Միջնադարեան բանաստեղծները. — Միջնադարեան կամ Երազու.	67
ԱՍՏՈՐԵԱՆ Հ. Յ. — Ինչպիսիք Պատմութեան.	71
ՏՐՈՒՆԵԱՆ Հ. Ա. — Ս. Կիրոց արարականական բանի մը ընթերցումը.	74

ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆՔ

ՊՈՏՈՐԱՆ ՄՈՒՆՈՒՄԵՆՆԵՆ. — Աշտ Ողորմած՝ Բարդար Հայոց.	75
ՏՐՈՒՆԵԱՆ Հ. Ա. — Թարգմ. ՏՈՐԱ. ՏԱՍՈՒՅԻ՝ Ազատունի Երուսաղեմի դիպագրական քերթութեան Գ. Երգէն. — Պատրաստութիւն պատարման Երուսաղեմի և Քաղղու Պարտի.	80
ՏՐՈՒՆԵԱՆ ԱՆԴՐԻԿԱԿԱՆ. — Թարգմ. ԱՆԻՐԵՑ ՏԵ ՎԻՆԻՒ՝ Մոլդովի ի նորագոյն քերթութեան.	83
ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ Հ. Ա. — Սոլով Ս. Հրով. Բարդաւ. իսկութեան պատմական վիպասանութեան շնորհիւ ՍԵՆՏԻՍԻԿԱՆ.	86
ՀԱՅ ՀԱՆԴԻՒՄՆԵՐ	
ԱՆԴՐԻԿԱԿԱՆ Հ. Ն. — Հանդէս Ամսօրեայ. — Անուհետ.	89
ՊՈՏՈՐԵԱՆ Հ. Մ. — Արեւելեան Մամուլ. — Լոյս.	92
ՏՐՈՒՆԵԱՆ Հ. Ա. — Երկու խօսք և Հարցմունք մը առ Մեծ. Բարզէն Վ. կրկնաբան.	95